

ਸਿਵਲ ਰਿੱਟ

ਭੰਡਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ.ਜੇ. ਅਤੇ ਖੇਸਲਾ, ਜੇ.

ਤਿਲਕ ਰਾਮ ਅਤੇ 14 ਹੋਰ,—ਪਟੀਸ਼ਨਰ।

ਬਨਾਮ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ,—ਜਵਾਬਦਾਤਾ।

1955 ਦੀ ਸਿਵਲ ਰਿੱਟ ਨੰ. 143

ਭੂਮੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਾਨੂੰਨ (1894 ਦਾ I)—ਸੈਕਸ਼ਨ 6—ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼—ਭਾਖੜਾ ਸਤੰਬਰ, 5ਵੇਂ ਹਾਈਡ੍ਰੋ-ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਵਰਕਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਘਰ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੋਬੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਅਧਿਗ੍ਰਹਿਣ—ਕੀ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਹੋਵੇ।

1955, ਸਤੰਬਰ, 5

ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਹਾਈਡ੍ਰੋ-ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਸਕੀਮ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਟੱਲ ਨਤੀਜਾ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜਨਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੇ ਰਹਿਮੇ-ਕਰਮ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟਣਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਸਗੋਂ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਫਰਜ਼ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੁਦਰਾ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰਕਮ ਮਿਲੇਗੀ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਣ ਅਤੇ ਨਵਾਂ ਘਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੱਲ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਅਗਲੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨੇੜੇ ਦੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਸੀ।

ਸਰਦਾਰਨੀ ਗੁਰਦਿਆਲ ਕੌਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (1), ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ; ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਭਾਨਜੀ ਮੁੰਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ (2), 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 226 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਐਕੁਆਇਰ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਨਿਰਦੇਸ਼, ਆਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਰਿੱਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਜਵਾਬਦੇਹ ਇਸ ਮਾਨਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰਿੱਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੱਕ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ।

ਕੇ ਐਲ ਗੋਸਾਈ, ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਲਈ।

ਐਸ.ਐਮ. ਸੀਕਰੀ, ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ, ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਲਈ।

ਆਰਡਰ

ਖੇਸਲਾ, ਜੇ. ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭਾਖੜਾ ਹਾਈਡ੍ਰੋ-ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਵਰਕਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੋਂ ਉਜਾੜੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੋਬੇ ਲਈ ਐਕਵਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜਨਤਕ ਮਕਸਦ ਲਈ ਐਕੁਆਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੋਬੇ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਮਕਸਦ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਤੱਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਹਾਈਡ੍ਰੋ-ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਵਰਕਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਸ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਬੇਘਰ ਹੋ ਗਏ। ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਲਗਭਗ 30,000 ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 22 ਨਵੰਬਰ 1954 ਨੂੰ ਭੂਮੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸਮੇਤ ਗਿਆਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਰਕਬਾ ਐਕਵਾਇਰ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਐਕੁਆਇਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਖੇਤਰ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ (ਪਰ ਵਿਦਵਾਨ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ 'ਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਰਾਦਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਗਿਆਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਅਜੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੈ ਅਤੇ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਐਕਵਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੋਬੇ ਲਈ ਹੈ। ਭਾਖੜਾ ਹਾਈਡ੍ਰੋ-ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਸਕੀਮ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਉਜਾੜੇ ਗਏ।

ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਕੁੰਦਨ ਲਾਈ ਗੋਸਾਈ ਦੀ ਮੁੱਖ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੋਬੇ ਲਈ ਲੈਣਾ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਸਕੀਮ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਨਾ ਜਨਤਕ ਮਕਸਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਭਾਖੜਾ ਤੋਂ ਉਜਾੜੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਜਨਤਕ ਮਕਸਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਨੰਤ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੋਬੇ ਲਈ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਐਕਵਾਇਰ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਆਦਿ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਏਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਚਿੰਤਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲਿਜਾਣਾ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਸਥਾਪਿਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮੁੜ ਵਸੋਬਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਸਿੱਧਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹੀ ਚੁਣੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ 'ਵਿਭਾਗ' ਦੇ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹਨ। ਉਹ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੂਮੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਉਜਾੜੇ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।

ਭਾਖੜਾ ਸਕੀਮ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਜਾੜੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੋਬੇ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕੇ ਕਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕੁਝ ਵੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਖੜਾ ਸਕੀਮ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੀਉਣਾ ਸੰਭਵ ਸਮਝਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਭਟਕਣਾ ਪਏਗਾ। ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਉੱਤੇ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ

ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਘਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉਣਾ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਹੋ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਿਆਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਭਾਖੜਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਵਸਤੂ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਰਦਾਰਨੀ ਗੁਰਦਿਆਲ ਕੌਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (1) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇੱਕ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਨਵੀਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਹੀਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮੁੜ ਵਸੋਬਾ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।" ਅਦਾਲਤ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਅਚੱਲ ਜਾਇਦਾਦ (ਅਸਥਾਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ) ਐਕਟ, 1948 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕੈਪੀਟਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਲਈ ਐਕੁਆਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕੇ ਮੁੜ ਵਸੋਬਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ।

ਬੰਬਈ ਸਟੇਟ ਬਨਾਮ ਭਾਨਜੀ ਮੁੰਜੀ ਅਤੇ ਅਨੇਥੇਈ, (1) ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਲਈ ਮਕਾਨ ਮੰਗੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ। ਬੋਸ, ਜੇ. ਨੇ ਦੇਖਿਆ-

"ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ (ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕੇਸ ਸਨ) ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਜ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਕੀਤੇ ਹਲਫ਼ਨਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਬੇਘਰਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਕਾਰਨ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਸਥਿਤੀ ਗੰਭੀਰ ਸੀ। ਜਨਤਕ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਜਨਤਕ ਨੈਤਿਕਤਾ, ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਕੁਧਰਮ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਲਾਲਚ ਦੇ ਸਵਾਲ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉੱਠਿਆ; ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਸਾਢੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਜਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ * * * *ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਜਨਤਕ ਲਾਭ ਸੀ।"

ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮੁੜ ਵਸੋਬਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਕੇ ਉਜਾੜੇ ਗਏ ਸਨ, ਹੋਰ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ।

ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਪਣ-ਬਿਜਲੀ ਯੋਜਨਾ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਟੱਲ ਨਤੀਜਾ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜਨਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਤੇ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਹਿਮੇ-ਕਰਮ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਵਸੀਲੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੋਣਗੇ ਸਗੋਂ ਰਾਜ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਫਰਜ਼ ਤੋਂ ਵੀ ਭੱਜਣਗੇ। ਮੁਦਰਾ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰਕਮ ਮਿਲੇਗੀ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਣ ਅਤੇ ਨਵਾਂ ਘਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੱਲ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਅਗਲੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨੇੜੇ ਦੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਰੇਜ਼ੀ-ਰੇਟੀ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨਾਂਗਾ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਇਸ ਐਕੁਆਇਰ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਇਸ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਰਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਖਾਰਜ ਕਰਾਂਗਾ।

ਭੰਡਾਰੀ, ਸੀ.ਜੇ. ਭੰਡਾਰੀ, ਸੀ.ਜੇ.—ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।

ਡੀਸਕਲੇਮਰ: - ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁੱਕਦੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ, ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਸਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ , ਅਨੁਵਾਦਕ, ਸ੍ਰੀ ਨਵਲ ਕੁਮਾਰ ਐਡੀ. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ।